

Op zoek naar een onbekende route

Recensie

Jona Lendering, *Hannibal in de Alpen. Een puzzel uit de oudheid* (Utrecht: Omniboek, 2022), 192pp. ISBN 978 94 019 1800 8.

Tussen 218 en 201 voor Christus vond de Tweede Punische Oorlog plaats. Tijdens deze oorlog trok de Carthaagse generaal Hannibal vanuit Cartagena in Spanje met zijn troepen – volgens Polybius 50.000 man voetvolk, 9.000 ruiters en 37 olifanten – tegen het machtige Rome op. Het was een waagstuk dat tot op vandaag tot de verbeelding spreekt. Deze stoutmoedige tocht bepaalde niet alleen het verloop van de oorlog. De expeditie zou bovendien als een echt militair huzarenstukje geschiedenis maken. Terecht? Als je bijvoorbeeld de veldtochten van Alexander de Grote een goede eeuw eerder in rekening neemt, dan mag je daarbij wel enkele bedenkingen maken. Maar onze bronnen vertellen het verhaal zoals men dat in Rome zeker fijn vond.

De tocht die Hannibal in 218 v.Chr. ondernam, liep voor een groot gedeelte door het huidige Zuid-Frankrijk. Het is dat deel van de route die de bijzondere aandacht van Lendering krijgt met als belangrijkste vraag over welke pas het Carthaagse leger Italië binnenviel. Van Cartagena via de pas Montgenèvre naar Turijn is circa 1500 kilometer. Over de tocht van Cartagena tot Elne over de Pyreneeën is nauwelijks iets geweten. De teksten zijn onvoldoende duidelijk. Over de route van de Pyreneeën tot aan de Rhône weten wij gelukkig meer omdat deze wellicht samenviel met de latere Via Domitia die werd aangelegd door Gn. Domitius Ahenobarbus. Polybius vermeldt dat deze weg door mijlpalen werd afgeboord. Een mijlpaal met de vermelding van de bouwheer staat vandaag in het museum Narbo Via in Narbonne. Het Carthaagse leger

trok over deze route langs een reeks heuvelforten waaronder Montlaurès, Enserunne en Ambrussum.

Waar precies Hannibal de Rhône overstak blijft tot op heden een groot vraagteken. Misschien stak hij de rivier over ter hoogte van Beaucaire en Tarascon. Zeker is dat echter niet. Eenmaal over de Rhône dienden zich voor de verdere tocht twee mogelijkheden aan: langs de Côte d'Azur en de Italiaanse Riviera of over de Alpen via een van de passen zoals deze van Montgenèvre. De eerste optie betekende wellicht dat Hannibal met Marseille, een trouwe bondgenoot van Rome, in conflict zou komen. Misschien liep de tocht daarom via de Durance naar Montgenèvre. Dat is ook de pas waar een tekst van de Griekse geograaf Strabo naar verwijst. Hij schrijft dat over de Alpen vier wegen liepen, 'de tweede door het gebied van de Tauriniërs, waar Hannibal langs is getrokken...' Welke keuze de Carthaagse veldheer heeft gemaakt, valt echter moeilijk te bewijzen. Tot daar een uiterst beknopte en hypothetische reconstructie van de route die Hannibal met zijn leger effectief volgde.

Waarom is *Hannibal in de Alpen* nu zo een fijn boek? De kwestie over welke pas het Carthaagse leger Italië binnenviel, houdt oudheidkundigen al twee eeuwen bezig. Jona Lendering beperkt zich niet tot het verhaal van de veldtocht, maar gebruikt dat vraagstuk om het een en het ander te vertellen over de verschillende soorten vragen waarop oudhistorici trachten een antwoord te formuleren. Met andere woorden, *Hannibal in de Alpen* gaat niet alleen over een gebeurtenis in de oudheid, maar ook over de oudheidkunde. En laat dat nu net een van de stokpaardjes van de auteur zijn, die bij herhaling in publicaties en op zijn blog Mainzer Beobachter (https://mainzerbeobachter.com/jona_lendering/) wijst op het belang van goede wetenschapsvoorlichting voor de verschillende historische disciplines. 'Oudheidkunde is, behalve een mooie hobby, ook een wetenschap', dixit Lendering terecht.

Waar precies Hannibal de Alpen is overgestoken, is in de context van dit boek in feite niet zo belangrijk. De vragen die de tocht oproepen zijn veel interessanter. De informatie die de bronnen ons verschaffen blijken immers bijzonder moeilijk in te passen in het hedendaagse landschap. Polybius en Livius zijn de belangrijkste antieke auteurs die over de Alpentocht van Hannibal hebben geschreven. Wellicht heeft Livius dankbaar gebruik gemaakt van Polybius' wereldgeschiedenis. Maar hoe beide auteurs zich tegenover elkaar verhouden, welke bronnen zij zelf hebben gebruikt en hoe zij die interpreteerden, rekening houdend met de toenmalige opvattingen over geschiedschrijving, daarover is het laatste woord beslist nog niet gezegd. Lendering

verklaart wat zij schreven, wat zij niet schreven en met welk doel zij hun woorden kozen. En wat te denken over de handschriftelijke overlevering van de tekst van Polybius die van onmiddellijke invloed blijkt te zijn op onze interpretatie van de oversteek van de Rhône? Intrigerende vraagstukken stelt hij aan de orde. Waarom maken de Griekse en Romeinse geschiedschrijver van deze expeditie van Rome's aartsvijand een soort 'avonturenverhaal'? Putte Livius uit de geschriften van Polybius of gebruikten zij beiden een derde bron? De auteur vergelijkt in hoofdstuk acht de beide teksten en plaatst ze naast elkaar. En zo toont hij hun onderlinge relatie en geeft hij inzicht in de methodes die oud-historici aanwenden.

Jona Lendering beperkt zich niet tot de historische geschriften, maar schenkt ook uitvoerig aandacht aan de analyse van het landschap, onderzoekt de loop van de Rhône om uit te maken waar Hannibal de rivier zou kunnen overgestoken hebben, heeft het ondertussen over archeologisch onderzoek en het belang van olifantenkeutels, over klimaatreconstructie en het antieke landschap. Hij verkent verschillende Alpenpassen en onderzoekt welke in aanmerking zouden komen voor een overtocht van een groot leger zoals dat van Hannibal. Het onderzoek toont aan dat niet elke pas daarvoor even geschikt was. In feite toont Lendering op die manier dat oudheidkunde zich niet beperkt tot het onderzoek en de interpretatie van teksten, maar erg multidisciplinair is geworden waarbij zelfs wetenschappen, die men niet direct met oudheidkundig onderzoek associeert, een belangrijke rol spelen.

Welke route Hannibal nu gekozen heeft, blijft dus in het ongewisse. De auteur legt duidelijk uit waarom het niet doenbaar is de route van Hannibal door de Alpen precies vast te stellen. Het is een puzzel die niet is op te lossen, tenzij op een goede dag een archeologische campagne onverhoopte aanwijzingen oplevert. Maar is dat belangrijk? Jona Lendering heeft er in ieder geval een bijzonder fijn en leerrijk boek over geschreven.

Robert Nouwen
Nouwen.robert@outlook.be

